

Damian Pyłka*

AKTUALNOŚĆ ZASAD WYCHOWAWCZYCH SYSTEMU PREWENCYJNEGO ŚW. JANA BOSKO

TOPICALITY OF THE EDUCATIONAL PRINCIPLES OF THE PREVENTIVE SYSTEM OF ST. JOHN BOSCO

Abstract: The process of preparing of young people for adult life is called upbringing. In actual fact, an education accompanies human being on the way of development towards full humanity. It consists in guiding young people in such a way that – on the one hand – they would be able and willing to activate all their talents and advantages. On the other hand, they should be able to counteract all threats that may distort or stop their personal development. The preventive system of St. John Bosco seems to be a very good educational tool. It is built on three simple principles: first on the understanding, then religion, and of course love. These principles are fundamental for Christian education.

Keywords: St. John Bosco, preventive system, upbringing, humanity, intellect, religion, love, accompanying.

Dzisiejszy świat niesie ze sobą sporo zagrożeń. Młodzi ludzie często czują się zagubieni i dokonują złych wyborów. Czy jest dla nich wyjście z tej sytuacji? W takim kontekście warto ponownie pochylić się nad systemem wychowawczym, który stworzył św. Jan Bosko. System ten nadal stanowi podstawę wychowawczą dla wielu młodych ludzi, przede wszystkim w placówkach salezjańskich na całym świecie. Jest on niesłychanie skuteczny, wymaga jednak zaangażowania wychowawcy i rodziców. Ks. Bosko wypracowywał go, bazując na chrześcijańskim paradygmacie, w którym wychowanie jest procesem towarzyszenia człowiekowi na drodze rozwoju ku pełni człowieczeństwa. Cechą charakterystyczną pedagogii świętego jest prewencja, dlatego stworzony przez niego system nazywany jest systemem

* Damian Pyłka – doktorant Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

zapobiegawczym uprzedzającym lub prewencyjnym¹. Warto pochylić się nad testamentem tego wielkiego świętego, by odnaleźć fundamenty wychowawczego systemu salezjańskiego.

Aktualne przemiany cywilizacyjne przyniosły wiele dobra, np. pragnienie życia w różnych wspólnotach ludzkich. Doszło do zmiany w sposobie myślenia i wartościowania, celem zapewnienia rozwoju człowieka. Przemiany te przysporzyły również wielu problemów, jak chociażby wymykanie się młodych ludzi spod kontroli i oddziaływania dorosłych. W wielu krajach jest to problem dość poważny i wieloaspektowy. Skutkuje niekorzystnymi zjawiskami, jak niechęć do podjęcia pracy zawodowej i odpowiedzialności społecznej, trudności tradycyjnych instytucji wychowawczych, a co za tym idzie ryzyko niedopuszczania młodzieży do udziału w życiu społecznym.

Wśród młodzieży pojawiają się niebezpieczne tendencje spowodowane uwarunkowaniami środowiskowymi i kulturalnymi. Młodzi ludzie coraz bardziej oddalają się od tradycji, społeczeństwo zatracą stabilność, a wychowawcy przestają wierzyć w to, co robią. Często załamują się, są bezradni, gotowi nawet porzucić swoją życiową misję. Pedagodzy szkół ponadpodstawowych stwierdzają z przykrością, że przykładowo w klasie liczącej 34 uczniów 80% spożywa alkohol, 50% pali papierosy, a 20% próbowało lub jest uzależnionych od narkotyków. Wychowanie staje się więc bardzo trudne, gdyż wymaga stabilności wartości i instytucji.

Mimo wiary w istnienie Boga i udziału w katechezie szkolnej młodzież nie żyje zgodnie z zasadami Dekalogu. Wydaje się, że główne przyczyny takiej sytuacji tkwią w manipulacji młodym człowiekiem przy pomocy środków masowego przekazu oraz niedostatecznym wychowaniu przez rodziców. Młody człowiek wychowany w rodzinie, w której brak jest wierności tradycji i wierze ojców, stworzy w przyszłości taki sam dom, jak ten, z którego pochodzi. Te nowe sytuacje stają się wielkim wyzwaniem dla całego procesu wychowania przy współudziale rodziny, szkoły, Kościoła i całego społeczeństwa.

Wydaje się jednak, że nie można oceniać negatywnie młodzieży jako ogółu, gdyż jest i taka, która niezależnie od uwarunkowań spełnia pokładane w niej nadzieje, podejmując wyznaczone zadania. Młodzi ludzie łączą się w różne stowarzyszenia, nie tylko na polu działalności politycznej i społecznej, ale również w obrębie Kościoła. Wymieńmy chociażby niektóre: Ruch Światło-Życie, Odnowa w Duchu Świętym, Ruch Focolari czy działalność charytatywną.

Ważną i zawsze aktualną funkcją społeczeństwa jest kształtowanie nowych pokoleń, co nie jest pozbawione trudności. Dotykają one wszystkich społeczności, niezależnie od epoki i uwarunkowań kulturalno-społecznych. W dobie obecnej wychowawcy wyrażają wiele wątpliwości co do środków i metod wychowania.

¹ K.Z. Klawikowski. *Propozycja wychowania św. Jana Bosco*. <<https://opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/donbosco200901-system.html>> [dostęp: 2.12.2020].

Rodzi się wiele pytań w tej dziedzinie, np. czy w naszym społeczeństwie wychowanie odgrywa jeszcze jakąś rolę? Czy bez uwzględniania zasad moralnych można pomóc młodzieży w jej rozwoju intelektualnym, moralnym i duchowym? Jak współczesnemu człowiekowi skutecznie pomóc w podejmowaniu decyzji życiowych? Jak wskazać mu drogę do Chrystusa?

1. SYSTEMY WYCHOWANIA MŁODEGO CZŁOWIEKA

W wychowaniu młodzieży istnieją dwa systemy – o czym mówił ks. Jan Bosko – zapobiegawczy (prewencyjny) i represyjny. Włoski duchowny zbudował podstawy rewolucyjnego na owe czasy (XIX w.) systemu pedagogicznego, zwanego prewencyjnym. Uważał, że

[...] wychowanie jest możliwe, wychowanie jest konieczne, wychowanie jest rzeczą piękną, wychowanie to misja do spełnienia².

Konieczna jest wiara w to, że wychowanie to rzecz istotna i wzniosła. Mamy ogromną potrzebę zaufania dzisiejszej młodzieży. Sekret pedagogii ks. Bosko to właśnie zaufanie, miłość i wiara. Wydaje się, że obecnie warto postawić zasadnicze pytanie: Na czym polega aktualność zasad wychowawczych systemu prewencyjnego św. Jana Bosko? Nadchodzi konieczność ukształtowania nowych wychowawców i umożliwienia już zaangażowanym wsłuchania się w głos tego wielkiego świętego, który mówi:

Mniejsza o to, skąd i pod czyją inspiracją jawią się nowe formuły wychowania i nauczania; jeśli same w sobie są dobre, postarajmy się nadać im chrześcijański kierunek i czuwać, aby nie utraciły nic z ducha chrześcijańskiego³.

Trudno nie dostrzec wartości słów ks. Bosko, który mówił do młodzieży: „[...] wystarczy, że jesteście młodzi, abym was kochał”⁴. Powtarzał on, że młodzież nie jest stracona. Także i dziś znajdziemy w niej wiele walorów autentycznych, które należy odkryć i pomnożyć.

2. KS. JAN BOSKO – CZŁOWIEK BOGA

Zanim odpowiemy na pytania, czy system wypracowany przez ks. Jana Bosko jest dziś potrzebny i czy jest aktualny, w kilku zdaniach warto przybliżyć postać tego wielkiego świętego.

² T. Jarecki. *Ks. Bosko – Wychowawca. Konferencja na temat: System prewencyjny w wychowaniu młodzieży w Lutomiarsku 1998* s. 6 (mps).

³ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco II*, 144. Cyt. za.: K. Misiaszek. *Główne idee systemu prewencyjnego św. Jana Bosko. „Seminare” 9:1978-1988* s. 44.

⁴ T. Jarecki. *Ks. Bosko – Wychowawca* s. 6.

Jan Bosko żył w XIX w. w okolicach Turynu. Jak każdego człowieka, tak i jego ukształtowało środowisko życia. Szczególne znaczenie miały dla niego pontyfikaty dwóch papieży. Pierwszym był Piusa IX (1846-1878), który miał taką samą duszę jak ks. Bosko. Zawsze przyjmował go życzliwie i chętnie mu pomagał. Drugim był Leon XIII (1878-1903), niezwykle mądry i inteligentny, papież fundamentów katolickiej doktryny społecznej i autor pierwszej encykliki społecznej *Rerum novarum*. To przede wszystkim im Jan Bosko zawdzięcza rozkwit swego dzieła.

Każdy święty w swojej osobistej historii przeżył moment swoistego powołania do życia doskonalszego. Nie inaczej było w przypadku młodego Jana Bosko. Sam wspominał o tym:

Gdy miałem około dziewięciu lat, przeżyłem sen, który wywarł na mnie głębokie wrażenie i pozostał we mnie na całą resztę mojego życia. Śniło mi się, że jestem blisko mojego domu, na olbrzymim placu zabaw, gdzie bawiły się dzieci. [...] Gdy usłyszałem jak przeklinały, rzuciłem się na nich. Chciałem pięściami i krzykiem zmusić ich do milczenia. W momencie ukazała się postać, był to Pan, szlachetnie ubrany, o wybitnie męskim i imponującym wyglądem. [...] Zawołał mnie po imieniu i nakazał: Stań na czele tej młodzieży. Pozyskasz ich sobie, lecz nie biciem, ale łagodnością⁵.

Jan Bosko miał w swym późniejszym życiu wiele snów, które były kontynuacją snu pierwotnego.

Z każdym dniem swojego kapłaństwa był bliżej młodych ludzi. Poznawał ich problemy, zwyczaje, poglądy, przyglądał się modelom ich rodzin. Warunki życia, w jakich dorastała młodzież, często oceniał jako bardzo złe, co wyplýwało także z faktu głębokiego podziału na klasy społeczne.

Ks. Bosko widzi dzieci od ośmiu do dwunastu lat, żyjące z dala od wsi, pomagające murarzom, spędzające dni na niebezpiecznych rusztowaniach, na słońcu i wietrze, wchodzące po stromych schodach z wiadrami pełnymi wapna, cegieł, pozbawione wszelkiej pomocy wychowawczej, narażone na ordynarne wyzywiska i bicie. Może wśród nich zauważył siebie pukającego w dzieciństwo do domu Moglia⁶.

W takich okolicznościach zrodziły się fundamenty systemu wychowawczego ks. Jana Bosko.

⁵ W. Nigg, *Święty naszych czasów*. Warszawa 1989 s. 85 nn.

⁶ T. Bosco, *Spełniony sen*. Rzym 1980 s. 141.

3. ROZUM, RELIGIA I MIŁOŚĆ U PODSTAW SYSTEMU PREWENCYJNEGO

System prewencyjny ks. Bosko musiał długo czekać na spisanie, gdyż jego twórca był przede wszystkim praktykiem, a nie teoretykiem. Stopniowo i powoli utrwalał i opisywał swe idee. Jednak z jego zdecydowania wynika jasno, że od samego początku miał określone cele, opierające się na Ewangelii i pedagogii św. Pawła, w której dostrzegł odróżnianie systemu represyjnego od prewencyjnej łagodności (por. 1 Kor 4,21). Ponadto czerpał materiał wychowawczy z innych systemów wychowania chrześcijańskiego. Jednak, uwzględniając pewne aspekty, trzeba zauważyć, że stworzony przez ks. Bosko system wychowawczy jest przede wszystkim systemem oryginalnym.

Włoski święty wierzył, że pozostaje pod szczególnym wpływem nadprzyrodzonym, dominującym w całym jego życiu. Jak się wydaje to leżało u podstaw jego decyzji, ocenianych czasem jako zuchwałe. Wiele razy powtarzał:

Panem moich dzieł jest Bóg; Bóg stanowi w nich natchnienie i pomoc, a ksiądz Bosko nie jest niczym innym jak narzędziem⁷.

Jan Bosko opierał się na materiale pedagogicznym zakorzenionym źródłowo w Ewangelii, Tradycji i nauce Kościoła. Spotykamy w nim ten sam cel, jaki jest właściwy duchowi Kościoła, znajdujemy te same środki, jakie podawali inni wychowawcy chrześcijańscy. Oratoria, które popierał i otwierał św. Jan Bosko, istniały już wcześniej, od czasów św. Karola Boromeusza i św. Filipa Nereusza w Rzymie.

Większość komentatorów uważa, że oryginalność pedagogiczna świętego była umiejętnie prowadzona przez połączenie eklezjalnego *praxis* z myślą wychowawczą. Nie tyle był on twórcą nowego systemu pedagogicznego, co bardziej adaptacji starych i zapomnianych często metod chrześcijańskich do ówczesnych warunków. Posiadał bogate doświadczenie, składał odważne propozycje, miał konkretne zasady, rozumiał odnowę jako przemyślenie i zespolenie starego z nowym. Mawiał:

Mniejsza o to, skąd i pod czyją inspiracją jawią się nowe formuły wychowania i nauczania; jeśli same w sobie są dobre, postarajmy się im nadać chrześcijański kierunek i tak czuć, aby nie utraciły nic z ducha chrześcijańskiego⁸.

Pomimo tego ks. Jan Bosko pozostał oryginalny w metodach, sposobie ułożenia środków według własnego stylu, charakteryzującego się pozytywnym i prewencyjnym podejściem do wychowania, gdzie środki skuteczniej przyczyniają się do osiągnięcia celu. Wszelkie chrześcijańskie systemy zasadzają się na Ewangelii;

⁷ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco VI*, 251. Cyt. za.: J. Aubry. *Oddanie się drogą do świętości*. Kraków 1994 s. 13.

⁸ *Memorie Biografiche di San Giovanni Bosco II*, 144. Cyt. za.: K. Misiaszek. *Główne idee systemu prewencyjnego* s. 44.

podobnie i salezjański system prewencyjny. Był on nowym odczytaniem tego, z czego chrześcijaństwo mogło korzystać na polu wychowania. W Ewangelii spotykamy co prawda sceny sygnalizujące pewną surowość, np. wypędzenie kupców ze świątyni, zarzucenie przez Jezusa faryzeuszom brak dobrej woli, jednakże dominują w niej te, w których Chrystus zwraca się ze słowami pociechy, przebaczenia i pokoju. Ks. Bosko, rozczytując się w Ewangelii, doszedł do wniosku, że uwypukla ona podejście pozytywne: Chrystus mało grozi, a wiele poucza, przebacza, zachęca i wskazuje. To właśnie jest metoda pozytywnego oddziaływania. Środki, jakimi posługiwał się ks. Bosko, widać w dokumentach restauracji piemontkiej, np. w regulaminie dla szkół Karola Feliksa (1822 r.).

Na postawione w 1847 r. przez ministra Ratazziego pytanie, jaka jest jego metoda wychowawcza, Jan Bosko odpowiedział:

Przede wszystkim w naszym systemie próbujemy wszczepić w serca młodzieży świętą bojaźń Bożą, a także wlać w nie zamiłowanie do cnoty i odrazę do grzechu. Dlatego też naucza się ją katechizmu, udziela odpowiednich nauk moralnych i poprzez życzliwe rady, a szczególnie przez praktyki pobożności i religię zachęca do wytrwania w dobrym. Jednym słowem: stosuje się największą staranność, jaką nasuwa miłość chrześcijańska, aby w oparciu o żywotne religijne uformowanie sumiennie czynili dobro a unikali zła⁹.

Historia wychowywania chrześcijańskiego pokazuje, że do XIX w. praktyka wychowania szła w kierunku usuwania zła, później zaszczepiano dobro. Inaczej do tego zagadnienia podszedł ks. Bosko, akcentując, że w każdym chłopcu, także w najgorszym, jest miejsce, w którym jest on czuły na dobro i pierwszym zadaniem wychowawcy jest odszukać ten czuły punkt w sercu i wykorzystać go. Refleksje życiowe przekonały go, że łatwiej jest utrzymać organizm przy zdrowiu, gdy się go zabezpiecza przed chorobą, niż usuwać ją z organizmu. Zdaniem ks. Bosko przyczyną zła jest szatan posługujący się rzeczami i ludźmi. Aby do tego nie dopuścić należy czuwać nad każdym czynem.

W 1877 r. ks. Bosko sformułował zasady systemu prewencyjnego, nazywając je „traktacikiem”. Oto jego fundamentalna myśl:

Istnieją dwa zasadnicze a przeciwstawne systemy, stosowane w wychowaniu młodzieży: zapobiegawczy i system represyjny. System represyjny polega na ogłaszaniu praw, pilnowaniu przestępców i wymierzaniu kary. Słowa i postawa przełożonego w tym systemie powinny być surowe. System ten jest łatwy i nadaje się zwłaszcza w wojsku. System zapobiegawczy jest przeciwstawny, polega na tym, że podwładnych zaznajamia się z przepisami i regulaminami, a następnie roztacza się nad nimi taką opiekę, że wychowankowie znajdują się pod czułym okiem dyrektora lub asystenta, którzy udzielają im rad i upominają z miłością. System ten opiera się całkowicie na rozumie, religii i miłości

⁹ R. Weinschenk. *Podstawy pedagogiki księdza Bosko*. Warszawa 1996 s. 69.

wychowawczej, dlatego nie dopuszcza się żadnych kar. W praktyce opiera się na słowach św. Pawła: «Miłość, cierpliwa jest, łaskawa jest. Wszystko znosi, wszystkiemu wierzy, we wszystkim pokłada nadzieję. Dlatego chrześcijanin może stosować ten system»¹⁰.

Wychowanie obejmuje realizację trzech podstawowych zasad: rozum, religia, dobroć – *ragione, religione, amorevolezza*. Rozum postrzegany jest jako naturalny sposób odniesienia osoby do rzeczywistości, jako postawa mądrościowa, opierająca się na autentycznym dialogu z wychowankiem dla jego dobra i rozwoju oraz wdzięczności za okazane dobro. Religia jako zasada powiązana jest z zasadą rozumu, włączając w wychowanie całego człowieka, a jej podstawą jest wolność. Powoduje głębokie zjednoczenie z Bogiem, wyzwalając z lęku przed złem i śmiercią. Na ten temat – jak pisze W. Nigg – św. Franciszek Salezy wypowiedział się następująco:

[...] ponieważ dialog jest tutaj całkiem utajony, ponieważ Bóg i dusza mówią do siebie serce do serca, ponieważ dialog ten jest niedostępny dla innych¹¹.

Ks. Bosko kładł szczególny nacisk na Eucharystię oraz Komunię św., przy czym zachęcał do częstej i dobrej spowiedzi. Mówił:

W niej [Komunii] jest Chrystus, nauczyciel i lekarz i przede wszystkim pokarm¹².

Zasada miłości natomiast jest z troskaniem o rozwój Boży i ludzki w życiu wychowanka. Osobę ludzką należy szanować ze względu na jej godność. Polskie słowo «miłość» czy «dobroć» nie oddaje tak dobrze całej treści tej zasady, jak włoskie słowo *amorevolezza*, chętnie używane przez ks. Bosko, a wyjaśnione w liście do wychowanków, nazwanym później poematem miłości.

Trzeba żeby wychowankowie nie tylko byli kochani, ale żeby oni sami poznali, że są kochani¹³.

Ks. Bosko żył w czasach głębokich przeobrażeń i olbrzymich problemów w dziedzinie polityczno-społeczno-ekonomicznej, kulturowo-wychowawczej i religijnej. Prowadził swe dzieło pedagogiczne według wymogów ówczesnych okoliczności. Święty umierał *in odore sanctitatis* w 1888 r. Ostatnie słowa, jakie wypowiedział do swoich podwładnych, brzmiały:

Róbcie wszystko, aby ratować dusze, jak najwięcej dusz. Bądźcie pokorni. Wybaczajcie sobie wzajemnie. [...] Nie przestawajcie zalecać dzieciom nabożeństwa do Matki Bożej oraz częstej Komunii Świętej. Miłujcie się¹⁴.

¹⁰ L. Cian. *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*. Warszawa 1986 s. 44-49.

¹¹ W. Nigg. *Święty naszych czasów* s. 63.

¹² Tamże s. 52.

¹³ <<http://bosko.it/pl/prevencine-sistema/>> [dostęp: 2.12.2020].

¹⁴ L.V. Matt, H. Bosco. *Ksiądz Bosco*. Warszawa 1994 s. 214.

ZAKOŃCZENIE

Dzisiejszy świat bardzo potrzebuje moralnej naprawy i nawrócenia. System prewencyjny, który został wypracowany przez ks. Jana Bosko, jest nadal aktualny i bardzo potrzebny nie tylko młodemu człowiekowi, ale każdemu, kto pragnie być bliżej Pana Boga. Poprzez religię, rozum i miłość można i trzeba dziś wychowywać siebie nawzajem. Czasy współczesne potrzebują takich wychowawców, którzy będą czerpać wzorce również od ks. Jana Bosko. Troszcząc się o młodzież oraz o jej problemy, nasz święty na pierwszym miejscu stawiał zbawienie duszy swych wychowanków. Mimo to nieobce były mu inne sprawy, zwłaszcza te dotyczące bytowania na ziemi w perspektywie dóbr ostatecznych. Za przykład może tutaj posłużyć podejmowanie wielu wysiłków dla stworzenia właściwej relacji między Kościołem a państwem, co, jak widział, ma ogromne znaczenie dla właściwego zorganizowania całego procesu wychowania młodzieży.

Dla ks. Jana Bosko nauczycielem doskonałym był Chrystus. On poprzez swą łaskę daje nam w Kościele wielu świętych, ale do świętości powołuje każdego człowieka. Papież Jan Paweł II, zwracając się do młodzieży w czasie swych licznych pielgrzymek, powoływał się chętnie na ks. Jana Bosko, nadając mu nawet kolejny tytuł: „ojciec i nauczyciel młodzieży”¹⁵.

Św. Jan Bosko podkreślał, że podstawą w wychowaniu jest wiara w Boga, ewangelizacja oraz świadomość pragnienia prowadząca do kwestii zbawienia swej duszy. Jego troska o ucznia odnosiła się do pokoju serca, dobrego samopoczucia oraz spokojnego sumienia.

Swego rodzaju potwierdzeniem skuteczności takiego wychowania są liczne szkoły, oratoria, bursy i kolegia prowadzone w duchu św. Franciszka Salezego. Otwierające się współcześnie placówki tego typu świadczą o nieustannej aktualności systemu św. Jana Bosko, którego myślą przewodnią jest ciągłe towarzyszenie wychowankowi, a nie czyhanie na jego braki, upokarzanie go czy karanie. System ten, choć wymaga wiele poświęcenia i czasu, przynosi trwałe owoce w dziedzinie wychowania. O jego wartości świadczy bardzo mocno fakt, że szkoły salezjańskie powstają i rozwijają się także w regionach o zaawansowanych procesach sekularyzacyjnych.

BIBLIOGRAFIA

- Aubry J.: *Oddanie się drogą do świętości*. Kraków 1994.
Bosco T.: *Spełniony sen*. Rzym 1980.
Cian L.: *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*. Warszawa 1986.
Jan Paweł II: *Ojciec i nauczyciel młodzieży*. Rzym 1988.

¹⁵ Jan Paweł II. *Ojciec i nauczyciel młodzieży*. Rzym 1988 s. 27.

- Jarecki T.: *Ks. Bosko – Wychowawca. Konferencja na temat: System prewencyjny w wychowaniu młodzieży w Lutomiersku 1998* (mps).
- Klawikowski K.Z.: *Propozycja wychowania św. Jana Bosco*. <<https://opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/donbosco200901-system.html>> [dostęp: 2.12.2020].
- Matt L.V., Bosco H.: *Ksiądz Bosco*. Warszawa 1994.
- Misiaszek K.: *Główne idee systemu prewencyjnego św. Jana Bosco*. *Seminare* 9:1978-1988 s. 37-65.
- Nigg W.: *Święty naszych czasów*. Warszawa 1989
- Weinschenk R.: *Podstawy pedagogiki księdza Bosko*. Warszawa 1996.

Streszczenie: Proces przygotowywania ludzi młodych do dorosłego życia nazywany jest wychowywaniem. W swej istocie wychowywanie jest towarzyszeniem człowiekowi na drodze rozwoju ku pełni człowieczeństwa. Polega ono na takim prowadzeniu młodych, aby – z jednej strony – umieli i chcieli uaktywnić wszystkie swoje talenty i zalety. Z drugiej natomiast, aby potrafili przeciwstawić się wszelkim zagrożeniom, które mogą ich osobowy rozwój zniekształcić lub zatrzymać. System prewencyjny św. Jana Bosko wydaje się być bardzo dobrym narzędziem wychowawczym. Zbudowany jest on na trzech prostych zasadach: najpierw na rozumie, następnie religii i oczywiście na miłości. Zasady te są fundamentalne dla wychowania chrześcijańskiego.

Słowa kluczowe: św. Jan Bosko, system prewencyjny, wychowywanie, człowieczeństwo, rozum, religia, miłość, towarzyszenie.